

Format de citation

Hlavačka, Milan: review of: Wilhelm Brauneder, Europäische Privatrechtsgeschichte, Wien: Böhlau, 2014, in: Český časopis historický, 2016, 3, p. 756-759, DOI: 10.15463/rec.334779167

český
časopis
historický

copyright

Cet article peut être téléchargé et/ou imprimé à des fins privées.
Toute autre reproduction ou représentation, intégrale ou substantielle de son contenu, doit faire l'objet d'une autorisation (§§ 44a-63a UrhG / German Copyright Act).

RECENZE

Wilhelm BRAUNEDER

Europäische Privatrechtsgeschichte

Wien–Köln–Weimar, Böhlau Verlag 2014, 278 s., ISBN 978-3-8252-3487-4.

Jedna z modernizačních tezí říká, že občanská společnost se kromě jiného (například vedle jednotného času) neobejde bez jednotného práva. Ač to zní paradoxně, v této tezi je kromě unifikace zakódována i mnohost, četnost a diferenciace, protože se týká každé státní, státně národní či státně národních společností zvlášť a každé pro sebe. Zároveň tato teze v sobě obsahuje historickou zkušenost Evropy, kde jednotné právo, respektive systematickou kodifikaci práva pro všechny sociální vrstvy společnosti prosazoval do mnohdy heterogenní společnosti stát. Dělo se tak povětšinou v období osvícenském a státně absolutistickém. Stranou ponechme, že prosazení jednotného práva na jakémkoliv území implicitně vyžaduje jednotný jazykový kód, jednotný výklad (získaný univerzitním školením) a jednotné soudnictví. Z toho také nepřímě vyplývá, že jednotné (evropské) právo, či spíše unifikované soukromé právo (něco jako kdysi římské či kanonické právo) na žádném kontinentě od této kodifikačně unifikační doby doposud nevzniklo a díky tomuto státně politickému dědictví ani v dohledné budoucnosti i přes veškerou snahu Evropské unie vzniknout nemůže. Z daného úhlu pohledu musí být pak snaha napsat přehledné dějiny evropského soukromého práva hodnocena jako odvážný a také vyzývavý intelektuální čin.

Jestliže tvrdíme, že do osvícenského období pokusy o sjednocení právních norem pro všechny vrstvy společnosti neexistovaly a přitom do té doby existovalo jednotné římské (obecné) právo a i jednotné kanonické právo, dostáváme se do logické pasti, z které lze uniknout pouze precizací výše uvedeného: užívání jednotného práva ve středověku a raném novověku sice neexistovalo, ale existovala řada jeho vykladačů, komentátorů a glosátorů, kteří byli schopni zcela prakticky nalézt v římském právu (soudně instanční) řešení, pokud místní zvykové právo a lokálně kodifikované právo (městské právo, Sachsenspiegel, Schwabenspiegel apod.) k rozhodnutí jakékoliv kauzy nestačilo nebo nebylo schopno dospět k obecně přijatelnému naplnění elementárně vnímané spravedlnosti. Dále bývalo běžné, že několik právních norem, například kanonické právo a městské právo, mohlo fungovat celkem bezproblémově vedle sebe. Zdá se, že i navzdory existenci anglosaského Common Law a jiné kontinentální právní tradici přece jenom v západní a střední Evropě něco společného v oblasti práva existovalo. Tím něčím byla společná celoevropská (univerzitní) právní věda. Ta se mohla shodnout alespoň na výkladu kořenů práva, respektive na jeho ideální aplikaci. Prosadit tuto učeneckou názorovou jednotu do praxe nebylo ale až do osvětenství možné.

Od 15. století docházelo díky univerzitnímu vyzarování k „úmyslnému mísení“ domácího práva s římským právem. Toto propojování římského a místního práva (počátek pandektismu?) vedlo na mnoha územích Evropy (ale mimo země východní Evropy) k vytváření

lokálně sjednocovací právní praxe, která pak navenek nacházela vyjádření v latinských názvech nových zákoníků (Ius Romano-Germanicum, Ius Romano-Hispanicum, Ius civile Sveco-Romanum nebo Ius Romano-Basiliensis apod). Zda zde převážil větší vliv římského nebo místního práva záleželo na místní tradici a síle a kvalitě univerzitního vzdělávání právníků-teoretiků.

V této době je také „zaděláno“ na významný civilizačně emancipační problém všech nestátních evropských společností. Až do počátku 19. století byly „pokryty“ státem iniciovanými kodifikacemi, na kterých se nepodílely a které byly napsány, tištěny a aplikovány v jazycích, kterým většina příslušníků těchto nestátních společností nerozuměla. Důvod je jednoduchý: nebyl k dispozici vernakulární překlad těchto kodifikací, protože samy tyto společnosti neměly vypracovány kodifikace vlastního jazyka, natož aby měly po ruce termíny právnických konstruktů, které kodifikace trestního, procesního či občanského práva obsahovaly.

K tomu ale okamžitě připojme zcela zásadní poznámku nejváženějších právních historiků evropského práva (ať už bez Britských ostrovů či s nimi) nedávné minulosti a současnosti (Helmut Coing, Reinhard Zimmermann, Pio Caroni, Wilhelm Braunerder), totiž že přirozenoprávní kodifikace osvětlené doby způsobily ve svých důsledcích poprvé obecné uznání místních (národních) právních norem a že tudíž nastartovaly nacionalizaci práva a neodvratný rozpad společné římskoprávní tradice.¹ Tato dvě stě let stará historická zkušenost nás může dovést také k zcela současnému závěru, že pokud Evropská unie bude usilovat o zavedení jednotného evropského práva, musí tak činit vždy s respektem k jednotlivým (národním) kodifikacím, respektive k uznání té skutečnosti, že před možnou jednotnou evropskou kodifikací musí vzniknout opět něco, co bude představovat jednotnou evropskou právní vědu. Tomu může lehce zabránit například vystoupení Velké Británie z Unie. Jinými slovy řečeno: bez jednotného ducha a jednotné právní kultury a přibližně jednotného vzdělávání právníků nevznikne ani jednotná kodifikace, která by byla obecně přijatelná pro všechny členy Unie.

V 18. století dochází v Evropě k jevu, který Wilhelm Braunerder nazývá „postátněním práva“ a nastává éra tvorby racionálních, jasně formulovaných právních systému samozřejmě prostřednictvím kodifikací, které jsou založeny na „přirozeném“ právu. Právní tradice a tradované římské právo zastínilo, překonalo či zcela vytlačilo systém logického myšlení a třídění osvětlených právníků Beccariova, Sonnefelsova, Justiho či Zeilera formátu. Kodifikace rakouského trestního zákoníku z roku 1803 (Josef Sonnenfels) a občanského zákoníku z roku 1811 (Franz Zeiler) jsou toho nejvděčnějším důkazem. Rakouský občanský zákoník je (nejen W. Braunerderem) považován za vůbec první moderní evropskou soukromoprávní kodifikaci, kterou bohužel zastínila „nezasloužená“ sláva Napoleonova o sedm let dříve vydaného Code Civil. V té době měli rakouští zákonodárci za sebou již padesát let příprav a dokonce i vydání prvního dílu.

1 Helmut COING, *Europäische Grundlagen des modernen Privatrechts*, München 1996; Reinhard ZIMMERMANN, *The Law of Obligations. Roman Foundation of the Civilian Tradition*, Oxford 1996; Pio CARONI, *Privatrecht: Eine sozialhistorische Einführung*, Basel 1988; Wilhelm BRAUNEDER, *Europäisches Privatrecht: historische Wirklichkeit oder zeitbedingter Wunsch an die Geschichte?*, Roma 1997.

Rakouské zákoníky se pak vyznačovaly větší mírou systematickosti, exaktnosti, srozumitelnosti a dodejme i konzervativní nadčasovostí. Kodifikace byla v jejich podání logickou konstrukcí, která vyvěrala zvláště v paragrafech věnovaných „každodennímu soudnictví“ (dědické či manželské právo) z domácích právních zdrojů, a byla prochnuta humanismem (zrušení tortury, trestu smrti či dekriminalizace infanticidia či urážky Boha). Nauka o zákonodárství, čili tzv. Gesetzgebungslehre, se stala vrcholnou disciplínou výuky na právnických fakultách. Zahraniční právní vzory nebyly většinou brány na zřetel a skončilo i společné školení právníků na základě římského práva. Navzdory tomuto vývoji (anebo právě proto) mohlo vzniknout ve střední Evropě nové pojetí hledání a tvoření práva, které se nazývalo historickou (právní) školou či historickou školou právní vědy.

Historická škola, respektive historické školy římská a německá, byly reakcí na převahu státem vnuceného přirozeného práva do soudní praxe a do výuky na univerzitách. V době romantismu byly kořeny práva hledány i jinde. Neelitářský lidský duch (Volksgeist) měl navrátit tvorbu práva z rukou svévolných osvěcenců – „konstruktérů“ do rukou lidu. Lidský duch tvoří přeci právo, tak jako dějiny, jazyk či zvyky a obyčeje. Především Carl Friedrich von Savigny a jeho žáci učinili římské právo opět užitečným pro (nejen teoretickou) přítomnost. Ať už tito hledači dějinného ducha nalézali inspiraci v římském či germánském právu, jedno měli společné: právo opět zmodernizovali a také se ho pokoušeli sjednocovat v jakési první nadstátní unifikační úrovni reprezentované konferencemi tzv. Německého dne právníků. V onom sjednocování právních norem nebyli příliš úspěšní. Ukázalo se záhy totiž, že právo bude možno rychle sjednotit jen v jednom jeho segmentu – a sice v obchodním právu. (V tomto byla situace v mnohém podobna dnešním snahám Evropské unie, která zjišťuje, že na výrobu, obchod a do jisté míry také vymáhání dluhů je možno nejrychleji aplikovat unifikaci práva.) Tak tedy někdy po roce 1860 začalo právo v Evropě poprvé nesměle překonávat hranice národních států. Pragmatická užitečnost továrníků a obchodníků přesvědčila politiky, aby vytvářeli společné právní normy, i když většina právníků upozorňovala na dějinnou neověřitelnost takového činu. Historik k tomu rád podotkne, že předvojem sjednocování právních norem byly tehdy především nově sjednocené národní státy Německo a Itálie, které víceméně úspěšně unifikovaly právní normy na svém území.

Z tohoto krátkého exkurzu dějinami právního sjednocování (střední) Evropy lze samozřejmě vyvodit jen tezi, že nějaké společné evropské právo jako platná norma nikdy v dějinách neexistovalo. Jediné, co se autonomně, ale i řízeně na tomto poli sjednocovalo, byla výuka práva na právnických fakultách. Z toho rovněž vyplývá jediná pozitivní skutečnost pro současné evropské politiky, totiž že v Evropě existuje již dlouho společná duchovně učenecká základna právního myšlení a vědomí. Toto myšlení používá stejné právní konstrukty, koncepty a terminologii a možná sdílí i shodný pohled na dějiny svého oboru. Ještě k tomuto zjištění připojme poznámku, že ani římské právo v dobách své největší slávy nebylo nikdy důkladně unifikováno a vykládáno, a že právní kultura Evropy vždy vykazovala nejružnější odlišnosti. Nakonec je možno uzavřít tuto úvahu suchým konstatováním, že evropské soukromé právo nikdy neexistovalo ani jako badatelský objekt a že představuje prozatím jen politickou nezávaznou výzvu. Přitom jen výuka právníků

na nejlepších evropských univerzitách si může dovolit luxus přednášek a bádání o všech evropských národních kodifikacích a i o kanonickém právu, přičemž římské právo zůstává společným základem.

A i v takovémto duchu je koncipována Braunerova syntéza dějin evropského soukromého práva, které nejen na rakouských univerzitách slouží jako vysokoškolská učebnice, neboť je napsána svižně, srozumitelně, přesvědčivě a také velmi přímočaře, možná až apodikticky. Čerstvě emeritovaný profesor Wilhelm Brauner si po desetiletích výuky na vídeňském Iuridicu (Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien) mohl dovolit formulovat prověřené a někdy i provokativně formulované názory, které právník z jiné evropské univerzity nepřijme. Brauner nazývá svoji syntézu dějin evropského soukromého práva pouhým přehledem, neboť zde důležitější roli než dlouhé teoretické úvahy hrají zcela reálné právnícké „produkty“, tedy tzv. dogmatické příklady, podle kterých se v praxi soudilo a rozhodovalo. Proto také na úvodní syntetický výklad navazuje zcela bezprostředně více než stostránková příloha nejzávažnějších a nejzajímavějších pramenů doložených příklady judikatury z rakouských a německých zemí.

Tuto syntézu evropských právních dějin charakterizuje ještě jedna dobrá vlastnost, která opět vyznačuje také z autorova naturelu a dlouholeté univerzitní výuky, a tím je neustálé definování všech pojmů, popřípadě institutů a také neustálé předznamenávání metody výkladu. Jedná se každopádně o výklad po výtce historicko-chronologický, který respektuje skutečnost, že právo vznikalo v tavicím kotlíku dějin, do kterého byla vkládána kromě římského práva, kanonického práva a „německého“ práva v moderní době nejdříve špetka osvíceného rozumu v podobě systemizace a posléze i romantického idealismu v podobě hledání ducha dějin. Kritickou tavbu prováděl Wilhelm Brauner povětšinou ve vlacích, kterými dojížděl na výuku na univerzity ve Vídni a v Budapešti.

Milan Hlavačka

Zdeněk NEŠPOR a kol.

Dějiny české sociologie

Praha, Academia 2014, 667 s., ISBN 978-80-200-2355-1.

Zdeněk NEŠPOR a kol.

Slovník českých sociologů

Praha, Academia 2013, 469 s., ISBN 978-80-200-2221-9.

Sepsání dějin celého jednoho oboru představuje jeden z nejsložitějších úkolů, který komplikuje zvyšující se specializace věd. Neven v české vědě strmě narůstá publikační činnost a ani dílčí syntézy nejsou snadné. Česká sociologie doposud postrádala rozsáhlejší zpracování svého vývoje, natož aby disponovala podobně klasickým (a zároveň ve svém celku nepřekonaným) dílem, jaké české historiografii poskytnuli František Kutnar a Jaroslav Marek v *Přehledných dějinách českého a slovenského dějepisectví* v sedmdesátých letech minulého století. Kolektiv autorů pod vedením

